

NEKI PROBLEMI U VEZI SA ZAŠTITOM ŽIVOTNE SREDINE

I

Poslednjih nekoliko godina u svim razvijenim zemljama pokrenuta je široka akcija za preduzimanje mera u cilju otklanjanja posledica nastalih usled nekontrolisanog tehnološkog i industrijskog razvoja. Sadržina ovih akcija se izražava ne samo u donošenju zakona i drugih pravnih propisa, već i u održavanju naučnih i stručnih skupova o problemima zaštite životne sredine, kao i o nastojanju da se sproveđenjem donetih propisa oživotvore mere predviđene tim propisima.

Industrijska revolucija gotovo u svim zemljama dovela je do totalitarnog zagađivanja, o čemu se raspravlja na mnogim naučnim i drugim skupovima. Priroda se zagađuje ne samo stotinama hiljada otpadaka, prašinom, sumpor-dioksidom, već i otrovima poput diditi i radioaktivnim elementima, kao i otpadnim gasovima itd. Tehnički napredak koji je poslednjih desetak godina u industriji i poljoprivredi, kao i u saobraćaju, išao napred gigantskim koracima, s druge strane doveo je do poremećaja ekološke ravnoteže, čime se ugrožava zdravlje i život ljudi.

Istiće se da se eksponencionalnim razvitkom industrije i eksponencionalnim iscrpljivanjem prirodnih bogatstava dolazi eksponencionalnom brzinom i do iscrpljivanja izvesnih resursa koji se ne mogu obnavljati, a što se može dogoditi još za života naše dece ili nešto docnije.¹⁾ Zbog toga i intenzivna industrijalizacija i urbanizacija koja se vrši u mnogim zemljama pored toga što donosi svakako i značajne koristi čovečanstvu i dovodi do ogromnih dostignuća, istovremeno ima i za posledicu zagađivanje prirode i životne sredine u kojoj čovek živi i radi. Zapala se da pojedine zemlje žive u uverenju da su bogatstva prirode neiscrpna i da se ne mora voditi računa o posledicama, koje se prekomernim iscrpljivanjem prirode izazivaju. Činjenice su, međutim, drugčije: raubovanje prirode kako se ono vrši u pojedinim razvijenim zemljama dovodi do situacije da čovek postaje sam sebi neprijatelj.

Teške posledice koje su proizvedene nekontrolisanim tehnološkim razvojem u pojedinim industrijski razvijenim zemljama dovele su do saznanja, da se mora sprovesti široka akcija u cilju zaštite prirode i čovekove okoline. Konstatuje se da se ne radi o sukobu savremene i

¹⁾ Meadows: The limits to growth, 1972. god, glava 2; vidi i knjigu Donald J. Bogue: Principles of Demography — (New York: John Wiley and Sons, 1969).

moderne tehnologije i razvoja proizvodnih snaga u prirodi, već o od-sustvu sredstava koja bi se preduzimala u cilju eliminisanja stihijiskog delovanja materijalnog razvoja u društvu odnosno načina proizvodnje i društvenog života na prirodu.

»Glavni problemi sa gledišta čoveka i njegove prirodne okoline naime, nisu uslovljeni samo prirodom i voljom samo čoveka i njegovim materijalnim i tehničkim mogućnostima, već pre svega proizvodnim i društvenim odnosima uopšte kojima se podcina njegova svest. U krajnjem rezultatu, samo prevazilaženje onih društveno-ekonomskih odnosa koji se zasnivaju na profitu iskorišćavanja čoveka po čoveku, na neobuzdanoj eksploataciji prirodne okoline u ime tehnološke i tehnikratske efikasnosti, na jazu između razvijenih i zaostalih zemalja, na ideologiji tehnikratskog monopolija u proizvodnim odnosima itd. može dovesti do bitno novog i drugaćijeg stava čoveka prema prirodi — razume se uz istovremeno tehnološko i materijalno osposobljavanje društva za rešavanje problema te vrste«²⁾.

Konstatuje se, prema tome, da proizvodni odnosi u pojedinim industrijskim razvijenim zemljama nisu usaglašeni sa ekološkim zakonima prirode, a to dovodi do trke u naoružanju, neracionalnog korišćenja prirodnog bogatstva i narušavanja životne sredine, do socijalne netrpeljivosti i agresivnosti. Svakako da i demografska eksplozija predstavlja jedan od važnih problema vezanih za narušavanje prirodne ravnoteže. Prema tome, najveći broj problema koji se odnose na poremećaj odnosa između čoveka i prirode proizašli su iz nerešenih društveno-ekonomskih odnosa koji danas postoje u velikom broju zemalja, a koji se kao što je poznato zasnivaju na privatnoj svojini sredstava za proizvodnju. Stoga i izlaz iz ovih kriznih situacija treba tražiti najpre u menjanju društveno-ekonomskih odnosa u navedenim zemljama, a s druge strane u brzom razvoju nauke i nastojanju da se odstrane posledice iz narušenih odnosa između ljudi i prirode.

Otuda se ističe, da socijalističko samoupravno društvo — u kojem radni ljudi u društvenom radu zajednički upravljaju sredstvima u društvenoj svojini — gde će rad sve više da prestaje biti puka aktivnosti na proizvodnji dobara radi profita ili radi elementarnog održavanja života, a sve više postajati slobodna stvaralačka aktivnost i područje svestranog ispoljavanja čoveka u sveukupnosti njegovih intelektualnih i prirodnih sposobnosti, u krajnjoj liniji biti najspособnije da ostvari bitnu promenu svestranog odnosa čoveka prema prirodi, jer ono iz temelja menja pre svega odnos čoveka prema čoveku.³⁾

U našem socijalističkom društvu, u kome radnici i radni ljudi uopšte upravljaju sredstvima za proizvodnju, oni se samim tim nalaze i u svojstvu nosilaca društvene akcije za dalje unapređivanje čovekove sredine.

Cinjenica je, međutim, da se i u našoj zemlji pitanju zaštite životne sredine nije poklanjala dovoljno ozbiljna pažnja, zbog čega je i poznato da su mnoge naše reke zagađene otpadnim vodama, koje

²⁾ E. Kardelj: Pozdravna reč na Osnivačkoj skupštini Jugoslovenskog saveta za zaštitu čovekove okoline u knjizi: »Borba za život« — 1973. god., str. 14.

³⁾ E. Kardelj, cit. delo, str. 14.

se izlivaju iz pojedinih industrijskih objekata, da mnoge fabrike i industrijski objekti zagađuju vazduh, zbog čega su i pojedina radnička naselja ozbiljno ugrožena. Zbog toga se i u našoj zemlji poslednjih godina čuju sve glašniji zahtevi za brže prilagođavanje tehnologije čoviku i za otklanjanje štetnih posledica po zdravlje i život ljudi i ekološku ravnotežu, čime će se ostvariti i dalja humanizacija ljudskog rada i uslovi života ljudi. Na tom planu je i donošenje pojedinih zakona od strane federacije, kao i od strane republika i pokrajina, a koji imaju za cilj preduzimanje ozbiljnih mera u cilju eliminisanja štetnih efekata koje proizvode pojedina industrijska i druga preduzeća, pri čijoj se izgradnji nije dovoljno vodilo računa o tim pitanjima. Sve to dovodi do saznanja da se mora voditi takva politika zaštite i daljeg unapredovanja čovekove sredine, koja će moći da dovede do održanja ekološke ravnoteže. Svakako da ovi zadaci prvenstveno leže na radničkoj klasi, jer je nesumnjivo od bitnog značaja za dalji razvoj našeg samoupravnog društva, da se pitanja zaštite životne sredine rešavaju efikasno i u skladu sa interesima radnika i svih radnih ljudi.

Iako stepen ugroženosti čovekove sredine u Jugoslaviji nije takvog obima i intenziteta kao u drugim razvijenim zemljama, ipak стоји činjenica da se i u našoj zemlji moraju preduzimati još rigoroznije mere da bi mogli da otklonimo nastale posledice. Jugoslavija je za poslednjih deset godina donela veći broj zakona koji su imali za cilj zaštitu prirode i čovekove sredine (Zakon o zaštiti vazduha od zagađivanja, Zakon o zaštiti vode, Zakon o šumama, Zakon o suzbijanju erozije itd.). Čini se stoga da razloge zagađivanja pojedinih dobara čovekove sredine ne treba prvenstveno tražiti u nedovoljno razvijenom zakonodavstvu, već u nepotpunoj primeni zakona i drugih propisa od strane onih subjekata koji su bili dužni da ih primenjuju. Efikasnjem sprovođenju mera predviđenih zakonom svakako će doprineti i odredbe novog ustava, koje predviđaju obavezu za sve radne ljude i građane, organizacije udruženog rada, društveno-političke zajednice, mesne zajednice i druge samoupravne organizacije i zajednice da obezbeđuju uslove za očuvanje i razvoj prirodnih i radom stvorenih vrednosti čovekove sredine, kao i da sprečavaju i otklanjaju štetne posledice koje zagađivanjem vazduha, tla, vode, vodotoka i mora ugrožavaju te vrednosti i dovode u opasnost život i zdravlje ljudi (član 87. Ustava SFRJ).

Da bi se navedene ustavne odredbe mogle realizovati, odnosno da bi se mogle upotpuniti i sprovesti mere predviđene zakonima i drugim pravnim propisima potrebno je da se i zaštita čovekove sredine uključi u društvene planove razvoja, ne samo federacije, već i u društvene planove republika, pokrajina i opština, kao i odgovarajuće planove organizacija udruženog rada i drugih organizacija. Prema tome, svi nosioci planiranja treba da budu svesni potrebe, da se pitanja zaštite životne sredine moraju planski rešavati, i da prema tome, ova problematika mora da postane primarni zadatak svih subjekata koji donose društvene planove, odnosno subjekata koji imaju obavezu da preduzimaju mere u cilju zaštite čovekove sredine. Pri tome je potrebno naročito voditi računa da se u planovima i programima organizacija udruženog rada predviđaju mere u cilju zaštite čovekove sredine, a naročito da se vodi računa o nabavci takve teh-

nologije koja neće dovoditi do zagađivanja okoline. Uključivanje odgovarajućih mera u planove i programe kako društveno-političkih zajednica, tako i organizacija udruženog rada i drugih organizacija, treba da ima za cilj likvidiranje dosadašnjeg nesistematičnog rada na rešavanju pomenutih problema i razvijanju dugoročne politike koja će voditi računa o svim aspektima zaštite čovekove sredine. U društvene planove svakako bi trebalo uključiti i elemente tzv. prostornog planiranja, obzirom da u prostornim planovima moraju da dođu do izražaja ona posebna istraživanja, koja su od značaja za čoveka i njegovu okolinu. Svakako da se u prostornim planovima mogu ponuditi kako se to ističe »nove mogućnosti« u pogledu prostorne distribucije demografskih i funkcionalnih struktura, njihove adekvatne funkcije i sadržine uz drugačije delovanje čoveka na sredinu, tj. da se izvrši organizovanje usmeravanje savremenih vitalnih tokova (industrijalizacije, urbanizacije, modernizacije i integracija funkcija življenja), sa stanovišta životne sredine, da se prevazidu razlike između manje i više razvijenih sredina, da se onemoguće principi parcijalnog rentabiliteta, da se izbegne stihijna koncentracija ljudi, aktivnosti i saobraćaja, da se prostor i svi njegovi resursi tretiraju kao izvor i uslov razvoja i uopšte, da nauka i tehnika deluju sa čovekom za čoveka, a ne protiv njega.⁴⁾

II

1. U poslednje vreme zapaža se još jedan problem u vezi sa životnom sredinom, a to je **izvoz »prljave industrije**. Ova pojava je naročito prisutna u industrijski razvijenim zemljama koje u poslednje vreme investiraju sredstva u nerazvijenim zemljama u tzv. »prljavu industriju«. Ovaj problem je uočen od strane Međunarodnog udruženja demokratskih pravnika, koji je na IX Kongresu u Helsinkiju februara 1972. godine doneo »Deklaraciju o čovekovoj sredini«.⁵⁾ U pomenutoj Deklaraciji pored ostalog navodi se i sledeće:

Zagađivanje životne sredine nije samo zahvatilo pojedine zemlje. Jasno je da je karakterističan problem današnjice u stvari činjenica da su aktivnosti u različitim zemljama razvijenih kapitalističkih zemalja praćene u nerazvijenim zemljama često destruktivnim modifikacijama i zagađivanjima životne sredine. To je ozbiljan problem današnjeg sveta u svetlosti unutrašnjih prava zemalja u razvoju da same odlučuju o svom ekonomskom i društvenom razvoju. Dobra kojima razvijene zemlje snabdevaju nerazvijene zemlje i uime tzv. pomoći često prouzrokuju pogoršanja, zagađivanja ili destrukciju čovekove sredine, prouzrokovano »dobročinstvom« ovih razvijenih zemalja. Posebno treba istaći da se neograničeni uvoz u nerazvijene zemlje štetnih dobara i manje vrednih postrojenja, čija je prodaja zabranjena u razvijenim zemljama, još uvek toleriše. Napor razvijenih zemalja da do maksimuma

⁴⁾ Sofija Vujanac-Borovnica — u knjizi: »Nauka, tehnika i životna sredina« 1974. god., str. 184.

⁵⁾ Referat podnet od strane Udruženja japanskih pravnika na Simpoziju održanom u Herceg Novom od 17. do 19. aprila 1974. godine (A Report of Environmental Problems, str. 5).

vrše eksploataciju prirodnih izvora nerazvijenih zemalja i instalacija u ovim zemljama za iskorišćavanje sirovina prouzrokovala su ozbiljne štete u vezi sa očuvanjem i harmonijom u odnosu na čovekovu sredinu.

Situacija u ovim nerazvijenim zemljama je još ozbiljnija zbog praktičnog odsustva odgovarajućih sanitarnih mera i sredstava koja bi bila upotrebljena za sprečavanje zagađivanja, a sve je to posledica i rezultat duge kolonijalne vladavine.

Nikakva poboljašanja do danas nisu bila učinjena. Razvijene zemlje su, prema tome, odgovorne za povredu osnovnih prava i destrukciju životnih uslova u nerazvijenim zemljama, što je prouzrokovano izvozom kapitala i dobara, a isto tako i njihovom politikom iskorišćavanja resursa.

Trend »transferiranja prljave industrije« iz razvijenih u nerazvijene zemlje je sve očigledniji.

Savezna Republika Nemačka, na primer, ne želi više da izgrađuje kod sebe čeličnu industriju, već namerava da izgradnju novih čeličana locira u Sredozemnom bazenu.

Japan izgrađuje rafineriju od 20 miliona tona u Basri (Irak), osztvarujući na taj način tri cilja: a) koristi kapital proizvođačkog preduzeća; b) izbegava zagađivanje; c) obezbeđuje se protiv rizika embarga na petrolej. U zemljama koje su industrijski najrazvijenije mogla bi se lako postaviti, vodeći računa o politici zaštite životne sredine, poslednjih godina na dnevni red lista industrije koja rizikuje da bude prioritetno transferirana: radi se o industriji koja zauzima najviše prostora, koja zagađuje atmosferu, koja troši retke sirovine.

Japanski predsednik vlade Tanaka dočekan je neprijateljski i uz bučne demonstracije od strane studenata i građana u Tajlandu i Indoneziji za vreme svoje posete Južnoj Aziji januara 1974. godine. Treba zapaziti da se jedan od motiva ovih demonstracija sastojao i u protestu protiv širenja zagađivanja i pogoršanja čovekove sredine u ovim zemljama, a što je bilo prouzrokovano japanskim investicijama u ove zemlje.⁹⁾

Pojava o kojoj je ovde reč, zapažena je i u drugim zemljama. Primećuje se da proizvodnja automobila postaje u industrijski razvijenim zemljama preskupa i suviše zagađivačka. Sem toga, uvoz inostranog »proletarijata« postaje sve složeniji. Zbog toga su pojedine zemlje proizvođači automobila rešile da grade automobile tamо где se nalazi jeftina radna snaga u: Brazilu, Indoneziji, Južnoj Koreji, Španiji i dr. Lansiran je ideal tzv. »svetskog automobila«: motor će se izlivati u Brazilu, karburator praviti u Meksiku, kočnice u Koreji, menjač u Zairu — sve dirigovano međunarodnim kapitalom. Na taj način se dolazi do jeftine radne snage, a postiže se još nešto važnije: zagađenje prirode će se izvoziti iz bogatih u nerazvijene zemlje. Ekonomista Milton Fridman napisao je u »Forčunu«, američkom časopisu velikog biznisa: »Kupujući japanski čelik SAD uvoze čist vazduh«¹⁰⁾.

⁹⁾ »Politika« od januara 1974. godine.

¹⁰⁾ S. Lukač: »NIN« od 14. 4. 1974. godine, str. 46.

Razvijene zemlje u poslednje vreme razvijaju sredstva za podizanje fabrika cementa u nerazvijenim zemljama i na taj način izvoze »prljavu industriju« u nerazvijene zemlje. Visoko razvijene zemlje kao što su SAD, na primer, zbog zagađivanja vazduha »gase« svoje cementsare i okreću se sve češće snabdevačima sa strane⁸⁾.

Isto tako je u »Politici« zabeleženo da je jedan francuski finansijer, zainteresovan za nove poslove, svratio u Solin i rekao da u svetu ima malo ovakvih uslova, kao što su naši za proizvodnju cementa: blizina sirovina, dobro pogodena tehnologija i more.⁹⁾

Prema izveštaju Saveznog sekretarijata za privredu, podnetom na Drugom zasedanju Jugoslovenskog saveta za zaštitu i unapređenje čovekove sredine, održanom februara 1974. godine, od 1967. godine znatno su se uvećala strana ulaganja u našoj zemlji, naročito ona koja su uticala na uvećanje domaćih tzv. »prljavih kapaciteta«. U tom periodu najveća inostrana sredstva uložena su u metalurgiju, hemijsku industriju i metalnu industriju oko 90% ukupnih investicija. Samo 10% od ukupnih investicija otpada na industriju kože, obuće, industriju papira, tekstilnu industriju, šumarstvo, poljoprivrednu, duvansku industriju i dr. Strana sredstva po pravilu pritiču u zemlju na osnovu sporazuma o izgradnji i uvećanju određenih kapaciteta, na ugovorenim lokacijama, što znači da bez prethodno izrađenih projekata i prethodno preduzetih mera nije moguće uticati na njihovu dislokaciju. Negativan uticaj spontanog razmeštaja kapaciteta obično se uočava tek kada budu izgrađeni. Kapaciteti koji su posredstvom stranih sredstava do sada izgrađeni pokrivaju najvitalnije regije zemlje: dolinu Save, Dunava; moravsko-vardarsku dolinu, a ako se uzmu u obzir projekti i istraživanja, eksploatacije i transporta nafte — celu Jadransku obalu.

U ovom izveštaju dodaje se i to, da inostrani ulagači sredstava ne plaćaju apsolutno ništa za zagađivanje prirodne sredine u našoj zemlji, koja prouzrokuju njihova ulaganja. Šta više, snižavanjem poreske stope u pojedinim republikama za oporezivanje dobiti stranih lica, stranom ulagaču stvaraju se uslovi za plasman i poslovanje koje nema ni u sopstvenoj zemlji. Za korektivne mere kojima se nadoknađuje ono što je uništeno, ili će biti uništeno, troše se domaća sredstva. Nekontrolisana degradacija prirodne sredine prouzrokovana inostranim ulaganjima dovodi u pitanje uspešno privređivanje u drugim privrednim granama; napr. u turizmu, poljoprivredi, ribarstvu, i sl.¹⁰⁾

Zbog toga se u pomenutom referatu Saveznog sekretarijata za poljoprivrednu predlaže:

- a) da se pomoću inostranih ulaganja izvrši raspodela troškova po principu »zagadivač plaća»;
- b) da se utvrde standardi čovekove sredine:
 - standardi u proizvodnji — određivanje granica prema jedinstvenim kriterijumima;
 - standardi proizvoda — nacionalni kriterijumi uz poštovanje pravila nediskriminacije.

⁸⁾ »Politika« od 4. 2. 1974. godine.

⁹⁾ »Politika« od 4. 2. 1974. godine.

¹⁰⁾ Nauka, tehnika i životna sredina; 1974. god., str. 219.

Stoga Savezni sekretarijat smatra, da ovo treba da bude uslov za zaključivanje novih ugovora o ulaganjima stranih lica u Jugoslaviji.

Ove pojave ukazuju na potrebu da nerazvijene zemlje moraju biti svesne činjenice, da će razvijene zemlje vrlo rado investirati u te zemlje sredstva za podizanje »prljave industrije«. Na taj način razvijene zemlje se oslobođaju industrije koja zagađuje vazduh, vodu, tle i uopšte čovekovu sredinu, a s druge strane ne moraju ni da uvoze radnu snagu, već radnu snagu koriste na licu mesta u nerazvijenim zemljama.

2. Problemom »izvoza zagađivačke industrije« bavio se i Simpozijum Međunarodnog udruženja za pravne nauke, održan u Meksiku (Mexico) — Mexiko City-u od 25. do 27. avgusta 1974. godine. Pored drugih referata u ovoj zemlji referat je podneo i profesor Mišel Despaks (Michel Despax).

Autor, pored ostalog, primećuje da kada se radi o zemljama čiji su nivoi industrijskog razvoja i napredovanja različiti i koji primenjuju norme više manje stroge u vezi sa zaštitom životne sredine, nova raspodela proizvodnih aktivnosti ima za dejstvo izvoz zagađivanja iz zemalja koje imaju stroge propise u vezi sa zaštitom životne sredine ka zemljama koje imaju manje stroge norme u toj materiji. Ove poslednje zemlje mogu da postanu »raj zagađivanja« analogno: »fiskalnom raju«, koji vrši na drugom jednom domenu negativnu akciju na međunarodnu raspodelu resursa.

Prema tome, industrijalizovane zemlje koje su već zasićene zagađivanjem i u kojima dodavanje novih zagađenih elemenata može dovesti do katastrofalnih rezultata, išle bi tada u zemlje u razvoju. Ove zemlje bile bi tada u stanju da prihvate bez velike štete relativno značajno zagađivanje, koje se ne bi tolerisalo tamo, gde je proces degradacije životne sredine već dugo vremena otpočeо.

Tvrđiti, međutim, kao što se često čini, da zemlje u razvoju imaju veliku sposobnost asimilacije otpadaka, predstavlja samo izgovor da bi se izbegla neophodnost suočavanja sa problemima životne sredine koji se isto tako postavljaju u tim zemljama (str. 11 referata).

Teškoća problema koje treba rešiti je očigledna: industrijalizovane zemlje ne žele zagađivanje kod sebe, tj. nisu u stanju da plate cenu borbe protiv zagađivanja kod sebe, isto tako te zemlje utolik pre nisu spremne da plate cenu protiv zagađivanja u stranim zemljama. Tehnika protiv zagađivanja koja bi mogla da bude korišćena u razvijenim zemljama, ako bi se ona rentirala, utolik manje ima izgleda da bude korišćena u neindustrijalizovanim zemljama.

Autor isto tako ističe, da kada jedna neindustrijalizovana zemlja bojeći se zagađivanja koje proizvodi jedna vrsta zagađivanja, odluči da izgradi takvu industriju u zemlji u razvoju, ovaj transfer industrije ne treba da se posmatra kao »pomoć« benevolentno priznata zemlji, koja prima takvu industriju. Zbog toga treba ne samo primeniti normalni fiskalni režim koji se inače primenjuje na preduzeća ovako transferisana, već isto tako treba primeniti i pravne norme koje vode računa o zagađivanju. Primećuje se u vezi sa tim sledeće: ovaj princip može se primeniti samo pod uslovom, ako se kreira međuna-

rođni organ koji bi bio kontrolisan od skupa neindustrijalizovanih zemalja i koji bi bio sposoban da izradi neophodna preračunavanja. Na ovoj osnovi država koja nije industrijalizovana, može nametnuti plaćanje u naturi u formi dodatnog investiranja (snižavajući proporcionalno i fiskalne terete) u meri gde bi takva investiranja smanjila zagađivanje (str. 13 referata).

Najzad, po mišljenju referenta, izgleda neophodno da vlada zemlje u kojoj se vrši izgradnje takve industrije, učestvuje delom sa svojim kapitalom (a može i da ne učestvuje), da raspolaže stvarima ovlašćenja kontrole, snabdevena eventualno pravom veta na bitne odluke koje se tiču tehničko-ekonomskog funkcionisanja preduzeća. Bitno je da tipski tekstovi budu izgrađeni na međunarodnom nivou, da bi se suprostavili nepovoljnoj igri odnosa snaga »velikih firmi« i malih nacija« (F. Peru).¹¹⁾

Treba istaći da je na pomenutom Simpozijumu Međunarodnog udruženja za pravne nauke u Meksiku Sitiju bilo i protivljenja od strane zemalja u razvoju izloženim stavovima profesora Despaksa u pomenutom referatu. Zemlje u razvoju smatraju, da je u referatu prof. Despaksa istaknuta ideja o lažnom humanizmu, smatrajući da se na način kako izlaže prof. Despaks, problemi podizanja životnog standarda u nerazvijenim zemljama ne mogu rešiti. Zemlje u razvoju ističu potrebu, da se izvrši preraspodela bogatstava između industrijalizovanih odnosno razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Jedino na taj način mogu se rešiti problemi podizanja životnog standarda, a u skladu sa tim i problemi zaštite životne sredine u vezi sa industrijalizacijom zemalja u razvoju.

U svakom slučaju može se zapaziti da razvijene zemlje i u slučaju pružanja ekonomske pomoći mogu vršiti izvoz zagađenosti u ne razvijene zemlje.

III

Dokumenti Alžirske konferencije nesvrstanih zemalja održane septembra 1973. godine o zaštiti čovekove sredine

Alžirska konferencija je pored ostalog razmatrala i problem zaštite životne sredine u nedovoljno razvijenim zemljama, a naročito sa aspekta finansijskih tereta, koje ova zaštita prouzrokuje. Šefovi država i vlada ukazali su na svoju brigu da se vodi računa o tome da dodatni troškovi čovekove sredine ne ugroze zadovoljavanje osnovnih potreba razvoja i smatraju da je privredna zaostalost najgori vid zagađivanja.

Oni priznaju, naglašava se u rezoluciji, da zemlje u razvoju imaju problema sa čovekovom sredinom koji su osobeni i različiti od onih u razvijenim zemljama, i koji zahtevaju međunarodnu pažnju.

¹¹⁾ Michel Despax: Les effets de la réglementation nationale de l'environnement sur le commerce international et les investissements à l'étranger — referat podnet na Kolokvijumu u Mexico-City, održanom od 25—27. 8. 1974. godine.

Ako problemi sredine u razvijenim zemljama mogu da budu delimično rešeni dekoncentracijom proizvoda, koji izazivaju zagađivanje, problemi zemalja u razvoju zahtevaju obezbeđivanje dodatnih sredstava od međunarodne zajednice.

Oni isto tako ponovo potvrđuju, da svaka saradnja koju obezbeđuju razvijene zemlje zemljama u razvoju u domenu sredine, treba da bude dodatna, pored one koja se već pruža u vidu saradnje za razvoj.

Šefovi država i vlada nesvrstanih zemalja podvlače, da mere koje preduzima jedna država u oblasti čovekove sredine ne treba da prejudiciraju sredinu u drugim državama ili zonama, koje se nalaze van njene juridikcije.

Nesvrstane zemlje veruju, da je potrebno da se obezbedi efikasna saradnja među zemljama, zahvaljujući uspostavljanju međunarodnih normi, koje se odnose na očuvanje i harmonično korišćenje zajedničkih prirodnih bogatstava koja pripadaju dvema ili većem broju država, a u okviru normalnih običajenih odnosa, koji postoji među njima.

One isto tako smatraju da saradnja između zemalja zainteresovanih za eksploataciju istih bogatstava treba da bude razvijenija na bazi prethodnih informisanja i konsultovanja, u okviru normalnih odnosa koji postoje među njima.

Saradnja između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju u oblasti čovekove sredine zahteva da razvijene zemlje pristupe demontiranju mina sa teritorija gde su ih postavile za vreme ranijih ratova i agresija, pošto te mine predstavljaju jedan od izvora zagađivanja u većem broju zemalja trećeg sveta.¹²⁾

IV

Posledice u vezi sa zagađivanjem čovekove sredine koje su prisutne i u našoj zemlji zahtevaju da se preduzimaju vrlo ozbiljne mere u cilju otklanjanja uzroka koji mogu da dovode do zagađivanja. Svakako da je u tom cilju potrebno najpre obezbediti razvoj društvene svesti o značaju problema zaštite životne sredine, a i učiniti da celokupno društvo, svaki pojedinac i svaka organizacija i zajednica postanu aktivni subjekti zaštite.

U razvoju zakonodavnih mera takođe treba da bude prisutna problematika zaštite životne sredine. Problemi zaštite životne sredine treba da nađu svoje mesto i u perspektivnim planovima republika i pokrajina odnosno opština. Isto tako u statutima opština, kao i u normativnim aktima organizacija udruženog rada odnosno u planovima razvoja treba izraziti potrebu zaštite životne sredine i razraditi mere koje treba konkretno preduzimati.

Veliki doprinos u vezi sa zaštitom životne sredine svakako može da pruži i nauka. Zbog toga je i na Naučnom skupu održanom u Srpskoj akademiji nauka od 24. do 27. aprila 1973. godine istaknuta potreba, da se na svim nivoima našeg samoupravnog socijalističkog

¹³⁾ Čovek i životna sredina; Srpska Akademija nauka; 1973. god, str. 67.

¹²⁾ »Politika« od 12. 9. 1973. godine.

društva preduzimaju odgovarajuće mere za realizaciju opšte istraživačkog programa, vezanog za probleme i zaštitu životne sredine. Stoga je i predloženo da se formira jedno telo — Komitet za istraživanje u oblasti zaštite i unapređenja životne sredine SR Srbije, koje bi imalo posebne zadatke u vezi sa koordiniranjem istraživanja u ovoj oblasti i obezbeđenjem konstantnog priliva finansijskih sredstava za realizaciju naučno-istraživačkih programa, organizovanje skupova i savetovanja radi procene postignutih rezultata, itd. Isto tako ističe se i potreba o formiranju službe monitoring za prikupljanje podataka o stanju i promenama u životnoj sredini, a u naučno-istraživačkom radu posebnu pažnju trebalo bi posvetiti i razvoju tehnologije, zasnovanom na principu kruženja materije u životnoj sredini — tehnologiji reciklizacije.

Prema tome, jedan od zadataka koji se postavlja pred naše samoupravno društvo je i taj, da se ostvari integralno učešće nauke u vezi sa planiranjem društvenog i privrednog razvoja kako federacije, tako i republika i pokrajina i opština, a naročito u vezi sa razvojem privredne delatnosti. Planiranje ekonomskog i privrednog razvoja mora da se zasniva na tekovinama interdisciplinarnih multidisciplinarnih istraživanja u koje će biti ugrađeni principi racionalnog iskorišćavanja, zaštite obnove i unapređivanja prirode kao sastavni organski deo celokupnog društveno-ekonomskog razvoja.¹³⁾

Dr SLAVOLJUB POPOVIC

QUELQUES PROBLÈMES RELATIFS À LA PROTECTION DE L'ENVIRONNEMENT

R é s u m é

1. L'auteur a souligné dans son article, tout d'abord, que l'industrialisation et l'urbanisation intenses, qui se sont déroulées dans un grand nombre de pays, tout en procurant de grands progrès à l'humanité et en conduisant à des réalisations d'une importance considérable, ont eu en même temps pour conséquence la pollution de la nature et de l'environnement dans lequel l'homme vit et travaille.

Les lourdes conséquences qui sont produites par le développement noncontrôlé de la technologie dans les divers pays industriellement développés ont fait naître l'idée qu'il faut mettre en œuvre une large action dans le but de protéger la nature et l'environnement.

On peut pemařtuer, cependant, que les principaux problèmes au point de vue de l'homme et de son environnement sont conditionnés en premier lieu par les rapports de production et les rapports sociaux. Le dépassement seul des rapports socio-économiques qui sont basés sur le profit et l'exploitation de l'homme par l'homme peut avoir pour conséquence une attitude essentiellement nouvelle et différente de l'homme à l'égard de la nature. D'où on souligne, que la société autogestionnaire socialiste, dans laquelle les hommes travailleurs dans le travail social gèrent en commun les moyens dans la propriété sociale, sera la plus apte à réaliser un changement essentiel dans les rapports de l'homme à l'égard de la nature.

A part les mesures législatives et les autres mesures qui ont été prises en Yougoslavie depuis plus de dix ans, de même les dispositions de la nouvelle Constitution de la République socialiste fédérative de Yougoslavie ont proclamé le nouveau principe sur le droit de l'homme à un environnement sain. Pour que ce nouveau principe constitutionnel puisse être réalisé, il est nécessaire que tous les sujets prennent des mesures déterminées pour la protection de l'environnement.

2. L'auteur attire l'attention sur un problème important qu'on remarque dans les derniers temps — l'exportation de »l'industrie malpropre«. Ce phénomène se manifeste surtout dans les pays développés qui dans les derniers temps investissent les moyens dans les pays sous-développés dans l'industrie dite »l'industrie malpropre.«

Ce phénomène a été remarqué au Japon, dans la République fédérale allemande, aux Etats-Unis (en tant qu'exportateurs de »l'industrie malpropre«) et d'après les documents du Secrétariat fédéral de l'économie, de même en Yougoslavie (en tant qu'importateur de »l'industrie malpropre«). D'après le rapport du Secrétariat ci-dessus mentionné de 1967, les investissements étrangers dans notre pays se sont accrus dans de larges proportions surtout ceux qui ont influé sur l'augmentation des capacités nationales dites »les capacités malpropres«. C'est pourquoi dans le rapport mentionné du Secrétariat fédéral de l'économie on propose qu'an moyen des investissements étrangers on procède à la répartition des dépenses selon le principe »l'auteur de la pollution paye« et de fixer les standards de l'environnement.

Les phénomènes mentionnés font ressortir la nécessité, à ce que les pays sous-développés soient toujours vigilants et qu'on ne permette pas aux pays développés d'édifier dans ces pays les capacités qui polluent l'air, l'eau, le terrain et en général l'environnement.

